

De muzikale geschiedenis van de Bayreuther Festspiele, afl. 24: 1985 en verder ...

door Johan Maarsingh

Giuseppe Sinopoli in Bayreuth (1985-2000)

Een dirigent die tot de groep vaste dirigenten van de Bayreuther Festspiele behoorde was de Italiaan Giuseppe Sinopoli (1946-2001). Hij was een multitalent: componist, dirigent, arts en als hij niet plotseling op 20 april tijdens een voorstelling van *Aïda* was overleden, zou hij in 2001 ook nog gepromoveerd zijn in de archeologie.

In Bayreuth had hij de muzikale leiding over *Tannhäuser* (1985-1989); *Der Fliegende Holländer* (1990-1993); *Parsifal* (1994-1999) en ten slotte de *Ring des Nibelungen* (2000).

Giuseppe Sinopoli met Wolfgang Wagner

In 1985 ging er een nieuwe productie van *Tannhäuser* in première in de regie van Wolfgang Wagner die daarmee voor het eerst deze opera in zijn theater ensceeneerde. Deze opera was het begin van een lange periode dat Sinopoli op de Groene Heuvel zou dirigeren. René Kollo, die de titelrol zou zingen, moest drie kwartier voor de première afzeggen als gevolg van een hooikoorts aanval en werd vervangen door zijn collega Richard Versalle (1933-1996) die in de jaren 1985-1989 uiteindelijk bijna alle voorstellingen zong. (*Tannhäuser* Bayreuth 1985: <https://youtu.be/XO01GNRxC4>).

In 1989 is er een studio-opname van *Tannhäuser* gemaakt die later op video en dvd is verschenen.

Sinopoli dirigeerde in Bayreuth de zogeheten Dresdener Fassung, zonder het opwindende Bacchanaal in het eerste bedrijf en de virtuoze capriolen voor de strijkers aan het einde van de tweede akte. Die zouden wel te horen zijn in de cd-opname die Sinopoli in 1989 maakte voor Deutsche Grammophon van de Parijs-Weense versie. Een interessante cast met Plácido Domingo in de titelrol, Cheryl Studer als Elisabeth, Agnes Baltza (Venus), Andreas Schmidt (Wolfram) en Matti Salminen (Landgraaf). Naast het koor van het Royal Opera House Covent Garden dirigeert Sinopoli hier zijn eigen Philharmonia Orchestra. Helaas kiest de maestro voor ondoorgroendelijke vertragingen: eigenlijk een teleurstellende aangelegenheid. Vergelijk het slot van de tweede akte maar eens met de openbare voorstelling onder Solti (DECCA 1972). De *Tannhäuser* uit Bayreuth, die onlangs opnieuw verscheen op Euro Arts, is toch de moeite waard. Cheryl Studer en Domingo komen we later, in 2000, weer in Bayreuth tegen en ook dan is Sinopoli de dirigent.

Van de *Der fliegende Holländer* in de regie van Dieter Dorn, die in 1990 in première ging, is niets officieels op de markt verschenen. Sinopoli maakte als chef aan de Staatsoper in Berlijn er wel een cd-opname van. Van 1994 tot en met 1999 kreeg Sinopoli in Bayreuth de muzikale leiding over *Parsifal*, een productie die in 1989 voor het eerst op de Groene Heuvel te zien was geweest onder leiding van James Levine. Wolfgang Wagner was verantwoordelijk voor de enscenering. In 1994 nam Sinopoli het stokje over van zijn Amerikaanse collega, die alle energie moest steken in de nieuwe productie van de *Ring des Nibelungen* die hij ging dirigeren.

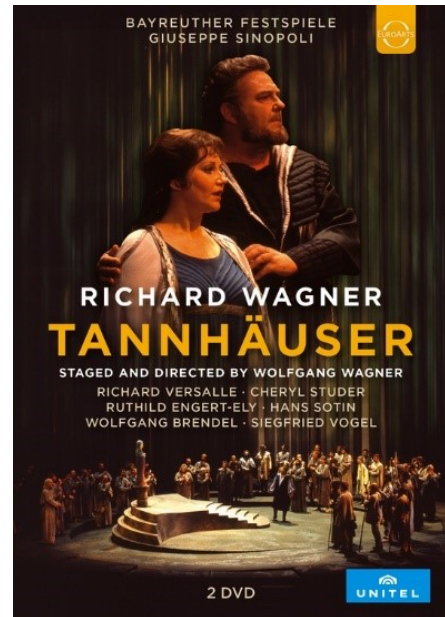
Bijzonder was in 1992 het debuut van tenor Plácido Domingo als Parsifal, een rol die hij 1993 voor de laatste keer onder James Levine zou zingen. Vaak zong Paul Elming de titelrol en pas in 1995 trad wederom Domingo op in deze productie. Het was de laatste keer dat Franz Mazura als Klingsor was te

beleven in het Festspielhaus. De opname uit 1995 klinkt minder fraai dan die van jaar eerder. De uitvoeringen zijn mij persoonlijk spannender dan die op dvd is te beluisteren.

Parsifal Bayreuth 1994: https://youtu.be/OgI0Y_GENFc

Parsifal Bayreuth 1995: <https://youtu.be/OrIBd9HjXQ8>

Sinopoli maakte naam met merkwaardige tempowisselingen. Soms leek de muziek tot stilstand te komen. In de eerste akte van *Parsifal* zijn dergelijke periodes te beleven. Helaas is dat het geval zoals in de studio-opname die voorafgaande aan de Festspiele van 1998 werd gemaakt. Deze uitvoering is op DVD en zelfs op Blu-Ray uitgebracht. Opvallend genoeg is deze opname pas in 2011 verschenen, tien jaar na het plotselinge overlijden van Sinopoli. We beleven in deze opname opnieuw Hans Sotin als Gurnemanz en De Deen Paul Elming is Parsifal en Falk Struckmann zingt een zeer overtuigende Amfortas. Ekkehard Wlaschiha is hier Klingsor, een waardig opvolger van Mazura.

In 1993 verscheen er van Sinopoli een boek met als titel 'Parsifal a Venezia'. In 2001 verscheen een Duitse vertaling bij Econ Ulstein in München: 'Parsifal in Venedig'. Hierin beschrijft Sinopoli hoe hij tijdens de voorbereidingen van een door hem te dirigeren *Parsifal*-voorstelling aan het Teatro La Fenice in zijn geboortestad Venetië, een nachtelijke dwaaltocht maakt door de stad die hem ineens veel minder vertrouwd lijkt. Tijdens deze zoektocht door de straten en langs de kanalen van deze oude stad gaan zijn gedachten langs vele mythologische verhalen en architectonische creaties. De veelduidigheid van de symbolische inhoud van Wagners *Parsifal* speelt een min of meer centrale rol. Het leidmotief, in deze tocht door het stedelijke labyrint, is wedergeboorte. Het bereiken van het einddoel betekent voor de ik-figuur, Sinopoli zelf dus, weinig minder dan de overwinning op de dood. Een diepe gedachte. Of dit boek is geschreven als voorbereiding op het dirigeren van *Parsifal* in het theater waar het voor was gecomponeerd blijft de vraag. Bij mij dwalen de gedachten meer dan eens af tijdens het luisteren en kijken naar de commerciële opname. Zeker het eerste bedrijf klinkt in Sinopoli's handen als een vermoeiende aangelegenheid, afdwalen is al gauw gebeurd.

Dat had ik veel minder bij de opnamen, die op YouTube zijn te vinden. De radio-opname van de eerste Bayreuther *Parsifal* onder Sinopoli vindt ik een boeiende aangelegenheid. Wel zit het hoogtepunt in het tweede bedrijf met een allesoverheersende Klingsor van Mazura en de Kundry van Uta Priew.

Een nieuwe eeuw breekt aan

In 1998 maakte de Amerikaanse sopraan Linda Watson haar Bayreuther debuut als Kundry. Zij was gecoacht door Sinopoli. In 2000-2002 zong Watson Ortrud in Lohengrin en in de jaren 2006-2010 was zij in Bayreuth te horen als Brünnhilde in de door Christian Thielemann gedirigeerde Ring. Van deze door Tankred Dorst geregisseerde Ring is alleen *Die Walküre* op DVD uitgebracht, terwijl tijdens de Festspiele van 2008 live opnamen zijn gemaakt van de complete cyclus voor uitgave op cd. In datzelfde jaar debuteerde Eva-Maria Westbroek als Sieglinde.

In 2000 was Plácido Domingo te beleven als Siegmund in het ene jaar waarin Sinopoli de tetralogie heeft gedirigeerd. Als Sieglinde was Waltraud Meier geëngageerd. Zij zong in de eerste cyclus en in de derde cyclus. In de tweede cyclus maakte de Amerikaanse sopraan Cheryl Studer haar rentree. De eerste cyclus werd in 2000 rechtstreeks via de Duitse radio uitgezonden. Het is een spannend gebeuren zeker vanwege de zangers. In de *Götterdämmerung* was John Tomlinson als Hagen geëngageerd. Hij was Wotan in twee Ringcycli in Bayreuth.

In 2000 maakt Christian Thielemann zijn debuut als dirigent van *Die Meistersinger*, om in 2001 *Parsifal* te dirigeren. Beide encenseringen van Wolfgang Wagner gaan dan voor het laatst. In 2004 schrijft Wagner geschiedenis door dirigent Pierre Boulez terug te vragen om *Parsifal* te dirigeren. Wat betreft het tempo en blijft Boulez opvallend dicht bij zijn opvatting in 1970. De regie roept felle weerstand op: Christoph Schlingensiefel tekent voor de encensering. Katharina Wagner (1978) is dan werkzaam als assistent bij deze regie. In 2007 kwam zij met een geheel eigen opvatting van *Die Meistersinger von Nürnberg*.

Het streamen van een voorstelling via internet en tevens het vertonen op een groot scherm in de open lucht was een nieuwe manier om publiek te trekken nadat in 2009 de leiding van het festival in handen was gekomen van Katharina Wagner en haar halfzus Eva Wagner-Pasquier. Later kwamen voorstellingen via de televisie in de huiskamers. Weer wat later werd de openingsvoorstelling in de vele bioscopen vertoond. Een volgende stap was het op dvd laten verschijnen van een voorstelling die het jaar daarvoor in première was gegaan. Een groot risico: meteen de première van een productie op de markt brengen in plaats van te wachten tot het team van medewerkers op elkaar was ingespeeld. Het leidde tot geslaagde optredens van Hartmut Haenchen, die in slechts een paar weken tijd zijn stempel wist te drukken op de uitvoering van *Parsifal*. Hij ging terug naar bronnen, die in de loop van jaren waren vergeten. Helaas bleef hij slechts twee jaar.

In 2010 ging een nieuwe productie van *Lohengrin* in première met Jonas Kaufmann in de titelrol. Tot nu toe heeft hij nog niet opnieuw in het Festspielhaus opgetreden. Het begeleidende beeld biedt een fotocollage waarin ook foto's uit 2011, toen Klaus Florian Vogt optrad als Lohengrin. De stem in deze opname is die van Kaufmann. De opname is te beluisteren op: <https://youtu.be/VXwSV0sjYzg>

In 2015 bracht Katharina Wagner haar visie op *Tristan und Isolde*. Nadat Isolde haar Liebestod gezongen heeft, voert König Marke haar bij Tristan vandaan: Ehe-Hölle statt Liebestod. Christian Thielemann dirigeerde in de afgelopen jaren meeslepende uitvoeringen van dit drama. Datzelfde deed hij vorig jaar ook nog van *Lohengrin*, een productie uit 2018, met, nog een keer Waltraud Meier, dit keer als Ortrud. Vorig jaar was er het debuut van de Noorse sopraan Lise Davidsen, als Elisabeth in een door Tobias Kratzer geregisseerde *Tannhäuser*. Valery Gergiev had de muzikale leiding. Dit jaar zou Axel Kober dat van hem overnemen.

Tot slot: “Was anders ist, - das lerne nun auch!”

Een uitspraak van Der Wanderer aan het adres van Alberich, waaraan ik de afgelopen weken veel heb moeten denken. Deze bijdrage is de laatste in een serie van vierentwintig aflevering over de geschiedenis van de Bayreuther Festspiele. Wat valt er nog te zeggen nu we gaan beleven dat er een jaar voorbij gaat zonder Festspiele?

Op 25 juli geen opening met hoge gasten en een uitgebreide verslaggeving via de Bayerische Rundfunk en vele aangesloten Duitse regionale zenders. Je zult maar kaarten hebben gekocht voor een cyclus voor een totaal nieuwe Ring-productie. Wachten tot 2022 want het zit er niet in dat er volgend jaar een compleet nieuwe Ring kan worden gegeven. Dan is er ook nog het bericht over de gezondheidstoestand van Katharina Wagner. Zij is voor onbepaalde tijd niet in staat haar werk te doen.

Onzekerheid en onoverzichtelijkheid kenmerken de wereld in 2020.